

ЗӨВШӨӨРСӨН:
ЭМНЭЛГИЙН МЭРГЭЖИЛТНИЙ
ХӨГЖЛИЙН ЗӨВЛӨЛИЙН ДАРГА
Ц. ЭРДЭМБИЛЭГ

Ц. Эрдембилэг

БАТЛАВ:
ЭРҮҮЛ МЭНДИЙН ЯАМНЫ
ДЭРГЭДЭХ СҮРЬЕЭГИЙН
МЭРГЭЖЛИЙН САЛБАР ЗӨВЛӨЛИЙН
ДАРГА
Н.НАРАНБАТ

**ХҮНИЙ ИХ ЭМЧИЙН
“СҮРЬЕЭ СУДЛАЛ”
ҮНДСЭН МЭРГЭШЛИЙН СУРГАЛТЫН ХӨТӨЛБӨР**

ИНДЕКС: S(r) 091213

ХУГАЦАА: 1 жил

Улаанбаатар хот
2022 он

БОЛОВСРУУЛСАН АЖЛЫН ХЭСЭГ :

Б.Буянхишиг	ЭМЯ-ны дэргэдэх Сүрьеэгийн мэргэжлийн салбар зөвлөлийн гишүүн, Халдварт Өвчин Судлалын Үндэсний Төвийн Сүрьеэгийн тандалт судалгааны албаны зөвлөх, Анагаах ухааны доктор
Р.Оюунгэрэл	Анагаахын шинжлэх ухааны үндэсний их сургуулийн Халдварт өвчин судлалын тэнхмийн эрхлэгч, Анагаах ухааны доктор, дэд профессор
М.Урансайхан	Монголын Сүрьеэтэй Тэмцэх Нийгэмлэгийн сүрьеэгийн эмч

ХАМТРАН АЖИЛЛАСАН:

Эрүүл мэндийн яамны дэргэдэх Мэргэжлийн салбар зөвлөлийн төлөөлөл

Н.Наранбат,	ЭМЯ-ны дэргэдэх Сүрьеэгийн мэргэжлийн салбар зөвлөлийн дарга, Сүрьеэгийн холбооны ерөнхийлөгч, Анагаах ухааны доктор, дэд профессор
П.Энхтамир	ЭМЯ-ны дэргэдэх Сүрьеэгийн мэргэжлийн салбар зөвлөлийн нарийн бичгийн дарга, Халдварт өвчин судлалын үндэсний төвийн сүрьеэгийн эмч, Анагаах ухааны магистр

Эрүүл мэндийн байгууллагын төлөөлөл

Ж. Баярсайхан	ХӨСҮТ-ийн Хүний нөөцийн хөгжлийн албаны дарга, Нийгмийн Эрүүл мэндийн магистр
Н.Наранзул	ЭМЯ-ны дэргэдэх Сүрьеэгийн мэргэжлийн салбар зөвлөлийн гишүүн, Халдварт Өвчин Судлалын Үндэсний Төвийн Сүрьеэгийн тандалт судалгааны албаны тархвар судлаач, Анагаах ухааны доктор
Э.Оюунчимэг	ЭМЯ-ны дэргэдэх Сүрьеэгийн мэргэжлийн салбар зөвлөлийн гишүүн, Халдварт Өвчин Судлалын Үндэсний Төвийн Сүрьеэгийн тандалт судалгааны албаны дарга, Анагаах ухааны доктор

ХЯНАСАН:

П.Эрхэмбаяр	Эрүүл мэндийн яамны Төрийн захиргааны удирдлагын газрын дарга, Нийгмийн эрүүл мэндийн магистр
Б.Туяа	Эрүүл мэндийн яамны Төрийн захиргааны удирдлагын газрын дарга, Нийгмийн эрүүл мэндийн магистр
Д.Дондогмаа	Эрүүл мэндийн хөгжлийн төвийн Хүний нөөцийн хөгжлийн албаны ахлах мэргэжилтэн

Эмнэлгийн мэргэжилтний хөгжлийн
зөвлөлийн 2022 оны 12-р сарын
14 өдрийн 30-р тогтоолоор зөвшөөрөв.

ХҮНИЙ ИХ ЭМЧИЙН “СҮРЬЕЭ СУДЛАЛ” ҮНДСЭН МЭРГЭШЛИЙН СУРГАЛТЫН ХӨТӨЛБӨР

НЭГ. ҮНДЭСЛЭЛ:

Монгол улсын эрүүл мэндийн, түүний дотор халдварт өвчний үеийн тусламж, үйлчилгээний чанарыг сайжруулахын тулд цаашид хаана ажиллахаас үл хамааран сүрьеэ өвчний тусламж, үйлчилгээг орчин үеийн шинжлэх ухааны нотолгоонд суурилан мэргэшлийн өндөр түвшинд үзүүлэх чадамжтай сүрьеэгийн эмч бэлтгэх шаардлагатай байна.

Дэлхий дахинд шинэ болон сэргэн тархаж буй халдварт өвчин тулгамдсан асуудал хэвээр байгаагийн нэг нь сүрьеэ өвчин юм. ДЭМБ-аас Монгол Улсыг 2021 онд Олон Эмэнд Тэсвэртэй Сүрьеэгийн (ОЭТС)-ийн дарамт өндөртэй 30 орны тоонд оруулсан, “Монгол Улсын хүн амын дундах сүрьеэгийн тархалтыг тогтоох судалгааны дүнгээс харахад сүрьеэ өвчний тархалт өмнөх тооцооллоос даруй 3 дахин өндөр байгаа нь сүрьеэгийн байгууллагын хүний нөөцийн дутагдлыг яаралтай нөхөх, цаашид тусламж үйлчилгээг цогцоор үзүүлэх үндсэн мэргэшлийн эмчийг богино хугацаанд бэлтгэх хэрэгцээтэй байна.

Эрүүл мэндийн сайдын 2021 оны 7 дугаар сарын 7-ны өдрийн А/447 дугаар “Төгсөлтийн дараах үндсэн болон төрөлжсөн мэргэшлийн сургалтын чиглэл, индекс шинэчлэн батлах тухай” тушаалаар “Халдварт өвчин судлалын эмч”-ийн үндсэн мэргэшлийн сургалтын чиглэл, индексийг шинэчлэн баталсан ба Эрүүл мэндийн сайдын 2017 оны 9 дүгээр сарын 1-ний өдрийн А/337 дугаар тушаалын 2.5.1.2-т “Хүний их эмчийн бусад үндсэн мэргэшлийн сургалт нь гурваас доошгүй жилийн хугацаатай бөгөөд сургалтын нэг жил нь журмын 2.5.1.1-д заасан ерөнхий мэргэшил судлалын сургалт байна” гэж заасны дагуу энэхүү хөтөлбөрийг 2 жилийн хугацаатайгаар, 2019 оны 6-р сарын 3-ны өдрийн ЭМЯ-ны дэргэдэх Эмнэлгийн мэргэжилтэний хөгжлийн зөвлөлийн 2019 оны 6-р сарын 3-ны өдрийн хурлын №1 тогтоол “Төгсөлтийн дараах сургалтын хөтөлбөрт тавигдах шаардлага батлах тухай”, Эрүүл мэндийн сайдын 2020 оны 4 дүгээр сарын 9-ний өдрийн А/226 дугаар тушаалаар батлагдсан “Резидент эмчийн ажиллах үлгэрчилсэн журмын шаардлагад нийцүүлэн сүрьеэгийн үндсэн мэргэшлийн 1 жилийн сургалтын хөтөлбөрийг боловсруулав.

ХОЁР. ХӨТӨЛБӨРИЙН ЗОРИЛГО

Хүн амын эрүүл мэндийн хэрэгцээ, шаардлагад нийцсэн сүрьеэгийн тусламж үйлчилгээг цогцоор үзүүлэх чадамж бүхий сүрьеэсудлалын эмч бэлтгэх

ГУРАВ. АЛСЫН ХАРАА

Сүрьеэгийн үндсэн мэргэшлийн сургалтын хөтөлбөрөөр бэлтгэх эмчийн дүр зураг: Монгол улсын хүн амд халдварт өвчин түүний дотор сүрьеэгийн үеийн эрүүл мэндийн болон эмнэлгийн тусламж үйлчилгээг үзүүлэх үүрэг хариуцлагаа бүрэн ойлгосон; сүрьеэ өвчний оношилгоо, эмчилгээ, сэргийлэлтийг орчин үеийн шинжлэх ухааны нотолгоонд тулгуурлан удирдан зохион байгуулдаг төдийгүй эмнэлгийн бусад мэргэжилтэнүүдэд сүрьеэ өвчний чиглэлээр зөвлөж, сурган чиглүүлэх, хүн амд сүрьеэгээс сэргийлэх эрүүл мэндийн боловсрол олгох мэдлэг чадвар хандлага эзэмшсэн; эмнэлгийн мэргэжилтэний ёс зүйг чандлан баримталдаг; багаар манлайлан ажиллах чадвартай, үйлчлүүлэгч үйлчилгээ үзүүлэгчийг холбон сүрьеэ өвчний тусламж үйлчилгээг хүн амд чанартай, хүртээмжтэй үзүүлэх чадамжийг эзэмшсэн үндсэн мэргэшлийн эмч байна.

ДӨРӨВ. СУРГАЛТЫН ЗОРИЛТ

Цөм чадамж бүхий сүрьеэ судлалын эмчийг бэлтгэхэд сургалтын зорилт оршино. Үүний тулд дараах дэд чадамжийг эзэмшсэн байна.

1. Сүрьеэ судлалын эмч (Tuberculosis doctor)
2. Мэргэжлийн байх (Professional)
3. Суралцагч (Learner)
4. Харилцагч (Communicator)
5. Хамтрагч (Collaborator)
6. Хүн амын эрүүл мэндийн зөвлөх (Community Health Advocate)
7. Зохион байгуулагч, манлайлагч (Leader)

1. Сүрьеэ судлалын эмч (Tuberculosis doctor)

- Сүрьеэ өвчнийг илрүүлэх, оношлох, эмчлэх, хянах, сэргийлэх үйл ажиллагааг эмнэлгийн тусламж үйлчилгээний бүхий л шатанд бие даан хэрэгжүүлэх
- Халдварт өвчин түүний дотор сүрьеэгийн тохиолдол, тархалт дэгдэлт, түүнчлэн Нийгмийн эрүүл мэндийн ноцтой байдал үүссэн тохиолдолд тархвар судлалын анхан шатны сэргийлэх арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх
- Сүрьеэ өвчний чиглэлээр судалгаа шинжилгээ хийх
- Хүн амд эрүүл мэндийн боловсрол олгох
- Халдварын сэргийлэлт хяналтын дүрмийг мөрдөх
- Ёс суртахууныг эрхэмлэх
- Эмнэлэгийн мэргэжилтэний ёс зүйг сахих

2. Мэргэжлийн байх (Professional)

- Эрүүл мэндийн болон эмнэлгийн тусламж үйлчилгээний чанарыг нэмэгдүүлэх хүсэл эрмэлзлэлтэй, санаачлагатай байх
- Эрүүл мэндийн болон эмнэлгийн тусламж үйлчилгээний салбарт халдварт өвчин судлалын салбарыг хөгжүүлэх хүсэл эрмэлзлэл, санаачлагатай байх
- Эмнэлгийн бусад мэргэжилтэнүүдэд халдварт өвчний чиглэлээр зөвлөж сургах

- Хүн амд халдварт өвчнөөс сэргийлэх эрүүл мэндийг боловсрол олгох сургалтыг зохион байгуулах

3. Суралцагч (Learner)

- Хүнлэг энэрэнгүй хандлагыг өдөр тутмын үйл ажиллагаанд дадуулах
- Байгууллагын соёлыг сайжруулахад суралцах
- Мэргэжлийн болон нийгмийн харилцааны чиглэлээр өөрийн түвшинг тодорхойлж өөрөө өөрийгөө хөгжүүлэх хөгжүүлэх төлөвлөгөөтэй ажиллах
- Шинжлэх ухааны ололт амжилтаас бие даан тасралтгүй суралцаж сүрьеэ өвчин судлалын эмчийн мэдлэг чадвараа нэмэгдүүлэх
- Төгсөлтийн дараах мэргэжлийн сургалтанд тогтмол хамрагдах
- Мэргэжлийн бүхий үйл ажиллагаандаа халдварын сэргийлэлт хяналтыг мөрдөх дадалд суралцах
- Бусадтай мэдээлэлээ хуваалцах хандлагад суралцах
- Багийн гишүүдийн амжилт, эерэг хандлагаас суралцах
- Мэргэжлийн алдаанаас зайлсхийхэд суралцах
- Мэргэжлийн шалтгаант ажлаас халшрах хамшинж зэрэг сэтгэлзүйн дарамтаас зайлсхийхэд суралцах

4. Харилцагч (Communicator)

- Нийгмийн харилцаанд хүндлэг энэрэнгүй хандлагаар харилцах
- Үйлчлүүлэгчийн онцлогт тохируулан халдварт өвчний асуудлыг тайлбарлан таниулах
- Багийн гишүүддээ ёс зүйтэй хандах
- Бусдад сэтгэлзүйн эерэг дэмжлэг үзүүлэх
- Багийн гишүүд болон бусад мэргэшлийн мэргэжилтэнүүдэд халдварт өвчний талаар зөвлөж сургах
- Бусдыг халдварын сэргийлэлт хяналтын дүрмийг зөрчихөөс сэргийлж анхааруулах

5. Хамтрагч (Collaborator)

- Байгууллагын соёлыг төлөвшүүлэхэд багийн гишүүдтэй хамтран ажиллах
- Сүрьеэгийн тусламж үйлчилгээг чанартай зохион байгуулахад төрийн болон төрийн бус байгуулагатай хамтран ажиллах
- Сүрьеэ өвчний асуудлыг багийн гишүүд болон эрүүл мэндийн болон эмнэлгийн бусад мэргэшлийн мэргэжилтэнтэй хамтран шийдвэрлэх
- Сүрьеэгээс сэргийлэлт хяналтыг мөрдөхөд эмнэлгийн бусад мэргэшлийн мэргэжилтэнүүдэд туслах
- Шинжлэх ухааны ололт амжилтыг багийн гишүүд суралцахад хамтран ажиллах
- Сүрьеэгийн үеийн нийгмийн ноцтой байдал үүссэн үе буюу халдварт өвчний дэгдэлт, тахал, цартахлын үед төрийн болон төрийн бус байгууллага, иргэд, олон нийттэй хамтран ажиллах
- Сүрьеэс сэргийлэх чиглэлээр олон нийт, хүн амтай хамтран ажиллах

6. Хүн амын эрүүл мэндийн зөвлөх (Community Health Advocate)

- Хүн амд сүрьеэ өвчнөөс сэргийлэх эрүүл мэндийн боловсрол олгох
- Хүн амд сүрьеэ өвчний дэгдэлт, тахал, цартахлын үед мөрдөх журмыг тайлбарлан таниулах, зөвлөх
- Үйлчлүүлэгчийн онцлогт тохируулан сүрьеэгийн асуудлыг тайлбарлан таниулах

7. Зохион байгуулагч, манлайлагч (Leader)

- Байгууллагын соёлыг сайжруулахад үлгэрлэн ажиллах
- Сүрьеэгийн үеийн тусламж үйлчилгээг эрүүл мэндийн болон эмнэлгийн тусламж үйлчилгээний бүхий л шатанд мэргэжлийн үүднээс зохион байгуулах
- Сүрьеэ өвчний тусламж үйлчилгээний чанарыг нэмэгдүүлэхэд манлайлан ажиллах
- Хүн амд сүрьеэ өвчнөөс сэргийлэх, сүрьеэ өвчний тухай эрүүл мэндийн боловсрол олгох үйл ажиллагааг зохион байгуулах

ТАВ. СУРГАЛТЫН АРГАЗҮЙ

5.1 Сургалтын чиглэл, хугацаа, байршил

- Сургалт нь ажлын байрны сургалт(On the job) танхимын (Off the job), хэлбэрээр явагдана.
- Сургалтанд сүрьеэ өвчний эмнэлзүй, сүрьеэгийн тархвар судлал, сүрьеэ өвчний бичил амь судлал, дархлал судлал, лабораторийн оношлогоо, дотрын өвчин судлал түүний дотор хоол боловсруулах эрхтэн судлал, уушги судлал, цус судлал, хавдар судлал, эмнэлзүйн эм судлал гэсэн чиглэлүүдээр тойролт заавал хийж, халдварт өвчний тусламж үйлчилгээний сургалт болон сонгон суралцах чиглэлээр сургалтанд хамрагдана.
- Сургалтын хугацаа 1 жил байна. Тойролтын хугацааг сургалтын байгууллага өөрийн онцлог, хүчин чадалд тохируулан зохицуулна.
- Сургалт эрхлэх үндсэн байгууллага нь Халдварт Өвчин Судлалын Үндэсний төв, Анагаахын шинжлэх ухааны үндэсний их сургууль байна.
- Аймаг, дүүргийн эрүүл мэндийн төв, Нэгдсэн эмнэлэг, Эх хүүхдийн эрүүл мэндийн үндэсний төв, Хавдар Судлалын Үндэсний төв, Монгол Японы эмнэлэгтэй сүлжээ үүсгэн хамтарч ажиллана.
- Сургалтыг эмнэлгийн тасаг, нэгж, эрчимт эмчилгээ, яаралтай тусламжийн тасаг, хагалгааны өрөө, амбулатори, тандалтын алба, лабораториг, оношзүйн тасаг, эмнэлзүйн ур чадварын өрөө, сургалтын танхимд зохион байгуулна.

5.2 Зайлшгүй танин мэдэж, суралцах шаардлагатай шинж тэмдэг, хам шинж

Сургалтын төгсгөлд цөм чадамж бүхий сүрьеэгийн эмчийг бэлтгэн гаргахын тулд сургагч багшийн хяналтан дор сүрьеэ өвчний үеийн дараах шинж тэмдэг, гардан үйлдлийг үндсэн мэргэшлийн түвшинд бие даан хийж гүйцэтгэх туршлагыг хуримтлуулна.

5.2.1 Шинж тэмдэг (*signs and symptoms*) (эмнэлзүйн тойролтод хамаарах) Үүнд:

1. Хоёр долоон хоногоос дээш ханиалгах (*Coughing for two or more weeks*).

2. Цэр гарах (*Coughing up blood or mucus*)
3. Амьсгаадах, / *Shortness of breath/*
4. Цээжээр өвдөх, ханиалгах үед, амьсгалах үед цээжээр өвддөг (*Chest pain, or pain with breathing or coughing*).
5. Биеийн жин буурах (*Weight loss*)
6. Ядрах (*Fatigue*)
7. Халуурах (*Fever*)
8. Шөнө хөлрөх (*Night sweats*)
9. Амьсгал, цусны эргэлтийн зогсолт / *Cardiac Arrest /*
10. Ухаан алдалт, баларталт / *Convulsions, Syncope/*
11. Цус алдалт / *Bleeding /*
12. Цустай бөөлжилт / *Vomiting blood /*
13. Шингэн алдалт / *Dehydratase /*
14. Таталт / *Seizures/*
15. Толгой өвдөлт / *Headache /*
16. Дотор муухайралт, бөөлжилт / *Nausea, vomit /*
17. Сэтгэл гутрал / *Depression /*
18. Хавагнах / *Oedema /*
19. Анафилакси / *Anaphylaxis /*
20. Тууралтын хам шинж / *Rash syndrome /*
21. Хордлогын хам шинж / *Poison syndrome/*
22. Тунгалагийн булчирхай томрох (*Enlargement of lymph nodes*)
23. Нурууны өвдөлт (*Back pain*)
24. Сонсголын бэрхшээл (*Hearing impairment*)

5.2.2 Сүрьеэ өвчин/ *Tuberculosis/ A15-A19*

Бактери судлал ба эд судлалаар батлагдсан амьсгалын эрхтний сүрьеэ (*Bacteriologically and cytological confirmed respiratory tuberculosis*) - **A15**

1. Бичил шинжлүүрээр эерэг, цэрний өсгөвөртэй юмуу өсгөвөргүй уушгины сүрьеэ (*Pulmonary tuberculosis, confirmed by smear microscopy or with or without culture*)
A15.0
2. Зөвхөн өсгөврөөр батлагдсан уушгины сүрьеэ (*Pulmonary tuberculosis, culture-confirmed only*) **A15.1**
3. Эд судлалаар батлагдсан уушгины сүрьеэ (*Pulmonary tuberculosis, histological confirmed*) **A15.2**
4. Тодорхойгүй аргаар баталсан уушгины сүрьеэ (*Pulmonary tuberculosis, confirmed by unspecified method*) **A15.3**
5. Бактери судлал ба эд судлалаар батлагдсан цээжний хөндийн булчирхайн сүрьеэ (*Tuberculosis of intrathoracic lymph nodes, confirmed by bacteriologically and histologically*) **A15.4**
6. Бактери судлал ба эд судлалаар баталсан төвөнх, мөгөөрс, гуурсан хоолойн сүрьеэ (*Tuberculosis of larynx, trachea, and bronchus, confirmed by bacteriologically and histologically*) **A15.5**

7. Бактери судлал ба эд судлалаар баталсан уушгины гялтангийн сүрьеэ (*Tuberculous pleurisy, bacteriological and histological confirmed*) **A15.6**
8. Бактери судлал ба эд судлалаар баталсан амьсгалын замын анхдагч сүрьеэ (*Primary respiratory tuberculosis, confirmed by bacteriologically and histologically*) **A15.7**
9. Бактери судлал ба эд судлалаар баталсан амьсгалын замын бусад сүрьеэ (*Other respiratory tuberculosis, bacteriological and histological confirmed*) **A15.8**
10. Бактери судлал ба эд судлалаар баталсан амьсгалын замын байршил нь тодорхойгүй сүрьеэ (*Respiratory tuberculosis unspecified, confirmed by bacteriologically and histologically*) **A15.9**

Бактери судлал ба эд судлалаар батлаагүй амьсгалын замын сүрьеэ (*Respiratory tuberculosis, bacteriological and cytological not confirmed*) - A16

1. Бактери судлал ба эд судлалын шинжилгээ сөрөг уушгины сүрьеэ (*Tuberculosis of lung, bacteriology and histology negative*) **A16.0**
2. Бактери судлал ба эд судлалын шинжилгээ хийгээгүй уушгины сүрьеэ (*Tuberculosis of lung, bacteriology, and histology not done*) **A16.1**
3. Бактери судлал ба эд судлалын шинжилгээгээр баталсан эсэх нь тодорхойгүй уушгины сүрьеэ (*Tuberculosis of the lung, without mention of bacteriological, or histological confirmation*) **A16.2**
4. Бактери судлал ба эд судлалын шинжилгээгээр баталсан эсэх нь тодорхойгүй цээжний хөндийн булчирхайн сүрьеэ (*Tuberculosis of intrathoracic lymph nodes, without mention of bacteriological or histological confirmation*) **A16.3**
5. Бактери судлал ба эд судлалын шинжилгээгээр баталсан эсэх нь тодорхойгүй төвөнх, мөгөөрс, гуурсан хоолойн сүрьеэ (*Tuberculosis of larynx and bronchia, without mention bacteriological or histological confirmation*) **A16.4**
6. Бактери судлал ба эд судлалын шинжилгээгээр баталсан эсэх нь тодорхойгүй сүрьеэгийн плеврит (*Tuberculous pleurisy, without mention of bacteriological or histological confirmation*) **A16.5**
7. Бактери судлал ба эд судлалын шинжилгээгээр баталсан эсэх нь тодорхойгүй амьсгалын эрхтний анхдагч сүрьеэ (*Primary respiratory tuberculosis without mention of bacteriological confirmation*) **A16.7**
8. Бактери судлал ба эд судлалын шинжилгээгээр баталсан эсэх нь тодорхойгүй амьсгалын бусад эрхтний сүрьеэ (*Other respiratory tuberculosis, without mention of bacteriological confirmation*) **A16.8**
9. Бактери судлал ба эд судлалын шинжилгээгээр баталсан эсэх нь тодорхойгүй амьсгалын замын байршил нь тодорхойгүй сүрьеэ (*Respiratory tuberculosis unspecified, without mention of bacteriological or histological confirmation*) **A16.9**

Мэдрэлийн сүрьеэ (*Tuberculosis of nervous system*) - A17

1. Сүрьеэгийн менингит (*Tuberculous meningitis*) **A17.0**
2. Тархины зөөлөн бүрхүүлийн туберкулом (*Meningeal tuberculoma*) **A17.1**
3. Мэдрэлийн тогтолцооны бусад сүрьеэ (*Other tuberculosis of nervous system*) **A17.8**
4. Мэдрэлийн тогтолцооны тодорхойгүй сүрьеэ (*Tuberculosis of nervous system, unspecified*) **A17.9**

Бусад эрхтний сүрьеэ (*Tuberculosis of other organs*) A18

1. Яс ба үений сүрьеэ (*Tuberculosis of bones and joints*) **A18.0**
2. Шээс бэлэг эрхтний сүрьеэ (*Tuberculosis of the genitourinary system*) **A18.1**
3. Сүрьеэгийн гаралтай захын булчирхайн гэмтэл (*Tuberculous peripheral lymphadenopathy*) **A18.2**
4. Гэдэс хэвлийн гялтан, чацархайн тунгалагийн булчирхайн сүрьеэ (*Tuberculosis of intestines, peritoneum and mesenteric glands*) **A18.3**
5. Арьс ба арьсан доорх эслэгийн сүрьеэ (*Tuberculosis of skin and subcutaneous tissue*) **A18.4**
6. Нүдний сүрьеэ (*Tuberculosis of eye*) **A18.5**
7. Чихний сүрьеэ (*Tuberculosis of (inner) (middle) ear*) **A18.6**
8. Бөөрний дээд булчирхайн сүрьеэ (*Tuberculosis of adrenal glands*) **A18.7**
9. Бусад эрхтний сүрьеэ (*Tuberculosis of other specified organs*) **A.18.8**

Түгмэл сүрьеэ (*Miliary tuberculosis*) A19

1. Тодорхой байрлалтай цочмог түгмэл сүрьеэ (*Acute miliary tuberculosis of a single specified site*) **A19.0**
2. Олон байрлалт цочмог түгмэл сүрьеэ (*Acute miliary tuberculosis of multiple sites*) **A19.1**
3. Тодорхойгүй байрлалт цочмог түгмэл сүрьеэ (*Acute miliary tuberculosis, unspecified*) **A19.2**
4. Бусад түгмэл сүрьеэ (*Other miliary tuberculosis*) **A19.8**
5. Байршил нь тодорхойгүй түгмэл сүрьеэ (*Miliary tuberculosis, unspecified*) **A19.9**

Эмэнд тэсвэртэй сүрьеэ (*Drug resistant tuberculosis with resistance first-line drugs*) U82

1. Нэг ба цөөн эмэнд тэсвэртэй сүрьеэ (*Mycobacterium tuberculosis with resistance one or more first-line drugs*) **U82.0**
2. Рифампицин тэсвэртэй/Олон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэ (*Multi-drug resistant tuberculosis (MDR-TB)*) **U82.1**

Халдварт бус өвчнүүд

Хавдар (Neoplasms)

1. Уушгины хорт хавдар (*Malignant neoplasms of bronchus and lung*) **C34**
2. Төв мэдрэлийн тогтолцоо, тархи, нүдний хорт хавдар (*Malignant neoplasms eye, brain and other parts of central nervous system*) **C69-C72**
3. Тунгалагийн булчирхайн хорт хавдар (*Malignant neoplasms of lymphoid, hematopoietic and related tissue*) **C81-C96**
4. Арьсны хорт хавдар (*Melanoma and other malignant neoplasms of skin*) **C43-C44**

Дотор өвчин судлал

1. Хоол боловсруулах замын өвчин (*Diseases of the digestive system*): **K00-K95**
2. Халдварын бус шалтгаант энтерит ба колит (*Noninfective enteritis and colitis*) **K50-K52**
3. Элэгний өвчин (*Diseases of liver*) **K70-K77**
4. Мэдрэлийн тогтолцооны өвчин (*Diseases of nervous system*) **G00-G99**
5. Чихрийн шижин **E11.9**

Тойролтын хуваарь (*Clinical rotation schedule*)

№	Тойролтын сэдэв	Тойролтын хугацаа /долоо хоногоор/	Сургалт зохион байгуулах газар
1.	Уушгины сүрьеэ, эмэнд тэсвэртэй сүрьеэ	10	Халдварт өвчин судлалын үндэсний төв, дүүргийн эрүүл мэндийн төв
2.	Уушгины бус сүрьеэ	9	Халдварт өвчин судлалын үндэсний төв, дүүргийн эрүүл мэндийн төв
3.	Хүүхдийн сүрьеэ	4	Халдварт өвчин судлалын үндэсний төв
4.	Сүрьеэгийн хяналт, тандалт, сэргийлэлт, нийгэм сэтгэлзүйн зөвлөгөө	5	Халдварт өвчин судлалын үндэсний төв Анагаахын шинжлэх ухааны үндэсний их сургууль
5.	Сүрьеэгийн лабораторийн болон радиологийн оношилгоо	4	Халдварт өвчин судлалын үндэсний төв
6.	Яаралтай тусламж, сүрьеэ өвчний үеийн эгзэгтэй байдал	4	Халдварт өвчин судлалын үндэсний төв
7.	Хавдар (уушгины хавдар, булчирхайн хавдар, хүзүү толгойн хавдар,гэх мэт)	2	Хавдарсудлалын үндэсний төв, Аймаг, дүүргийн дүүргийн эрүүл мэндийн төв
8.	Дотрын өвчин(чихрийн шижин, амьсгалын эрхтний эмгэгүүд ходоодны шархлаа, бөөрний дутагдал)	4	Аймаг, дүүргийн эрүүл мэндийн төв, нэгдсэн эмнэлэг, Эх хүүхдийн эрүүл мэндийн үндэсний төв Монгол Японы эмнэлэгг
9.	Сүрьеэгийн үеийн нөхөн сэргээх эмчилгээ	2	Халдварт өвчинсудлалын үндэсний төв Монгол Японы эмнэлэг
Нийт долоон хоног		44	

Тойролтын агуулга

Тойролт 1. Уушгины сүрьеэ, эмэнд тэсвэртэй сүрьеэ

- Нянсудлалаар батлагдсан уушгины сүрьеэгийн эмнэлзүй, оношилгоо, эмчилгээ, ялган оношилгоо, урьдчилан сэргийлэлт
- Эмнэлзүйгээр оношлогдсон сүрьеэ: эмнэлзүй, оношилгоо, эмчилгээ, ялган оношилгоо, урьдчилан сэргийлэлт

- Уушгины эмгэгээс ялган оношилгоо
- Эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн хэлбэрүүд, цөөн, рифампицин, олон эмэнд тэсвэртэй
- Эмчилгээний горим, стандарт, богино горим
- Сүрьеэгийн эсрэг эмчилгээний менежмент
- Сүрьеэгийн эсрэг эмийн гаж нөлөө, гаж нөлөөний хяналт
- Хавсарсан эмгэгтэй тохиолдлын эмчилгээ
- Сүрьеэтэй өвчтөнд хийх нийгэм сэтгэлзүйн зөвлөгөө (Сэтгэл түгшил, сэтгэл гутрал, архины хэрэглээтэй холбоотой эмгэгүүд, нойрны эмгэг, архаг ядаргаа, тайлбарлах боломжгүй бие махбодийн зовиур зэргийн үед өгөх зөвлөгөө)

Тойролт 2. Уушгины бус сүрьеэ

- Яс ба үений сүрьеэ шалтгаан, эмнэлзүйн, илрүүлэлт, оношилгоо, эмчилгээ, ялган оношилгоо, урьдчилан сэргийлэлт
- Шээс бэлэг эрхтний сүрьеэ: шалтгаан, эмнэлзүйн, илрүүлэлт, оношилгоо, эмчилгээ, ялган оношилгоо, урьдчилан сэргийлэлт
- Сүрьеэгийн гаралтай захын булчирхайн гэмтэл: шалтгаан, эмнэлзүйн, илрүүлэлт, оношилгоо, эмчилгээ, ялган оношилгоо, урьдчилан сэргийлэлт
- Гэдэс хэвлийн гялтан, чацархайн тунгалагийн булчирхайн сүрьеэ шалтгаан, эмнэлзүйн, илрүүлэлт, оношилгоо, эмчилгээ, ялган оношилгоо, урьдчилан сэргийлэлт
- Арьс ба арьсан доорх эслэгийн сүрьеэ: шалтгаан, эмнэлзүйн, илрүүлэлт, оношилгоо, эмчилгээ, ялган оношилгоо, урьдчилан сэргийлэлт
- Нүдний сүрьеэ шалтгаан, эмнэлзүйн, илрүүлэлт, оношилгоо, эмчилгээ, ялган оношилгоо, урьдчилан сэргийлэлт

Тойролт 3. Хүүхдийн сүрьеэ

- Анхдагч сүрьеэгийн шалтгаан, эмнэлзүй, илрүүлэлт, оношилгоо, эмчилгээ, урьдчилан сэргийлэлт
- Бронхаденитийн шалтгаан, эмнэлзүй, илрүүлэлт, оношилгоо, эмчилгээ, ялган оношилгоо
- Далд сүрьеэгийн оношилгоо, эмчилгээ, ялган оношилгоо, урьдчилан сэргийлэлт
- Нянсудлалаар батлагдсан уушгины сүрьеэгийн шалтгаан, эмнэлзүй, илрүүлэлт, оношилгоо, эмчилгээ, ялган оношилгоо
- Лимфаденит: эмнэлзүй, илрүүлэлт, оношилгоо, эмчилгээ, ялган оношилгоо

Тойролт 4. Сүрьеэгийн хяналт, тандалт, сэргийлэлт, нийгэм сэтгэлзүйн зөвлөгөө

- Сүрьеэгийн тохиолдлын илрүүлэлт: идэвхтэй, идэвхгүй илрүүлэлт, эрсдэлт бүлгийн сонгох арга, илрүүлэлт хийх зарчим, мөрдөх алгоритм, тохиолдлын бүртгэл
- Бүртгэл тайлан, цахим болон цаасан бүртгэл;
- Анхан шатны маягтын хөтлөлт;

- Сар улирал, жилийн тайлан гаргалт;
- Сүрьеэгийн тархварсудлал;
- Хавьтал судлал;
- Эмнэлзүй, ангилал;
- Дэгдэлтийг илрүүлэх;
- Дэгдэлтийн үеийн хариу арга хэмжээ;
- Халдвар хяналтын аргууд;
- Анхан шатны тусламж үйлчилгээний уялдаа холбоо;
- Туберкулины сорил, бусад шинжилгээний аргууд;
- Ухуулга нөлөөлөл, сургалт сурталчилгаа;
- Сүрьеэтэй өвчтөнд өгөх нийгэм сэтгэлзүйн зөвлөгөө

Тойролт 5. Сүрьеэгийн лабораторийн болон радиологийн оношилгоо

- Радиологи шинжилгээнд өвчтөнг бэлдэх;
- Цээжний гэрлийн шинжилгээ уншилт;
- Томографийн шинжилгээ хариу уншилт;
- MRI шинжилгээ, үр дүнг уншилт;
- Хиймэл оюун ухаан ашиглалт
- Сүрьеэтэй тэмцэх хөтөлбөрт лабораторийн гүйцэтгэх үүрэг, цахим бүртгэл, анхдагч хяналт алдагдалт;
- Лабораторийн шинжилгээний сорьц цуглуулалт, хадгалалт, илгээлт;
- Түрхэцийн шинжилгээний арга: түрхэц бэлдэх, будах, унших;
- Gene Xpert шинжилгээ, техник, хариу уншилт;
- Өсгөвөрлөх шинжилгээний аргууд: хатуу, шингэн тэжээлт орчин;
- Эмэнд тэсвэржилт тодорхойлох LPA(line probe assay) шинжилгээ;
- Хатуу, шингэн тэжээлт орчинд эмэнд мэдрэг чанар тодорхойлох
- Бүрэн геномын дараалал тогтоох шинжилгээ практик хэрэглээ;

Тойролт 6. Яаралтай тусламж, сүрьеэ өвчний үеийн эгзэгтэй байдал

- Эмнэлгийн яаралтай тусламжийн онол арга зүйн үндэс, эрэмбэлэн ялгалт;
- Амилуулах суурь тусламж: ухаангүй өвчтөнг үнэлэх; аюул ослыг зайлуулах; цээж шахалт хийх; амьсгалын зам чөлөөлөх энгийн арга;
- Амьсгал, зүрх судас зогсох үндсэн шалтгаануудыг ирүүлэх;
- Амьсгалын замын бөглөрлийн яаралтай тусламж;
- Эрчимт эмчилгээнд ашиглагдах бичиг баримт хөтлөлт;
- Хүнд өвчтөний хяналт үнэлгээ;
- Амьсгалын дутагдалын үеийн эрчимт эмчилгээ;
- Зүрх судасны тогтолцооны эрчимт эмчилгээний тусламж;
- Хүчилтөрөгч эмчилгээний физиологийн үндэс, эмчилгээний зарчим;
- Амьсгалын аппаратын үйл ажиллагаа, төрөл, хэрхэн ашиглах;
- Шоктой өвчтөнд үзүүлэх яаралтай тусламж;

Тойролт 7. Хавдар

- Уушгины хорт хавдар шалтгаан, эмнэлзүй, оношилгоо, эмчилгээ, сүрьеэгийн ялган оношилгоо
- Төв мэдрэлийн тогтолцоо, тархи, нүдний хорт хавдар шалтгаан, эмнэлзүйн, оношилгоо, эмчилгээ, ялган оношилгоо
- Тунгалагийн булчирхайн хорт хавдар эмнэлзүй, оношилгоо, эмчилгээ, сүрьеэгийн ялган оношилгоо
- Арьсны хорт хавдар эмнэлзүйн, оношилгоо, эмчилгээ, ялган оношилгоо

Тойролт 8. Дотрын өвчин

- Уушгины хатгаа: эмнэлзүйн, оношилгоо, эмчилгээ, ялган оношилгоо
- Уушгины архаг бөглөрөлт өвчин: эмнэлзүйн, оношилгоо, эмчилгээ, ялган оношилгоо
- Ходоодны архаг үрэвсэл: эмнэлзүйн, оношилгоо, эмчилгээ, ялган оношилгоо
- Элэгний хатуурал: эмнэлзүйн, оношилгоо, эмчилгээ, ялган оношилгоо
- Чихрийн шижин : эмнэлзүйн, оношилгоо, эмчилгээ, ялган оношилгоо
- Бөөрний архаг дутагдал : шалтгаан, эмнэлзүйн, оношилгоо, эмчилгээ, ялган оношилгоо
- Зүрхний архаг дутагдал эмнэлзүйн, оношилгоо, эмчилгээ, ялган оношилгоо
- Элэгний архаг дутагдал : шалтгаан, эмнэлзүйн, оношилгоо, эмчилгээ, ялган оношилгоо
- Амьсгалын архаг дутагдал: эмнэлзүйн, оношилгоо, эмчилгээ, ялган оношилгоо

Тойролт 9. Сүрьеэгийн үеийн нөхөн сэргээх эмчилгээ

- Уушгины сүрьеэгийн үеийн нөхөн сэргээх эмчилгээ
- Уушгины хагалгааны дараах нөхөн сэргээх эмчилгээ
- Нурууны сүрьеэгийн хагалгааны дараах нөхөн сэргээх эмчилгээ
- Яс үений хагалгааны дараах нөхөн сэргээх эмчилгээ
- Нөхөн сэргээх эмчилгээ: Мэдрэл булчингийн эмгэгүүд , үений гэмтэл, зөөлөн эдийн эмгэгүүдийн үеийн хөдөлгөөн засал эмчилгээ

5.2.3. Зайлшгүй танин мэдэж, суралцах шаардлагатай гардан хийх үйлдэл (*Hands on clinical rotation schedule*)

1. Үйлчлүүлэгчдийг эрэмбэлэн ангилалт, өвчтөнд хүлээн авах, бичиг баримтыг бүрдүүлэх, тусламж үзүүлэх,
2. Цээжний хөндийн хатгалт хийх */Thoracentesis – 34.91/*
3. Хэвлийн хөндийд хатгалт хийж шингэнийг авах
4. Ходоодонд зонд тавих, угаах, цөс хаймсуурдах */Replacement of (nose-) gastric or esophagostomy tube – 97.01/*
5. Амьсгалын замыг чөлөөлөх *Non operative intubation of gastrointestinal and respiratory tracts – 96.0/*
6. Амьсгалуулах хэрэгслүүдтэй ажиллах, амьсгал өгөх *//Nontechnical methods of resuscitation – 93.93/*

7. Нугасны хатгалт хийх
8. Гуурсан хоолой дурандах шинжилгээнд өвчтөнг бэлтгэх
9. Булчирхайнд хатгалт хийх
10. Өвчтөнг мэс засалд бэлтгэх
11. Цусны бүлэг тодорхойлж, унших
12. Судсаар эмчилгээг 24 цагийн турш хийх тооцоолол хийх, судсанд гуурс тавих,
13. Амь тэнссэн өвчтөнд анхдагч үнэлгээ хийх, тусламж үзүүлэх
14. Амилуулах суурь тусламж үзүүлэх /*Cardiopulmonary resuscitation, not otherwise specified – 99.60/*
15. Эмнэлзүйн зөвлөлгөөнд өвчтөний асуудал хэлэлцүүлэх
16. Цус алдалтын үед тусламж үзүүлэх
17. Түрхэцийн шинжилгээний түрхэц бэлдэх, будах
18. Түрхэц унших, чанарын хяналтын түрхэц сонгох аргыг эзэмших
19. Хувийн хамгаалах хэрэгсэл өмсөх, тайлах дадлага хийх
20. Халдварын голомтонд тархварзүйн судалгаа хийх
21. Тусгай шүүгчтэй амны хаалтын тохироо шалгах сорил,
22. Агааржуулалт шалгах утаат сорил, агаарын чиглэл хөдөлгөөн шалгах аппарат тоног төхөөрөмжийг ажиллуулах
23. Захын цусанд глюкоз тодорхойлох
24. Хүнд өвчтөнг эмнэлэг дотор болон тээврийн хэрэгслээр аюулгүй зөөвөрлөх
25. Өвчтөнг тусгаарлах /*Isolation – 99.84/*
26. Нуруу нугасны гэмтэлтэй өвчтөнд бэхэлгээ хийх /*Replacement of other cast – 97.13/*

Загвар 1

Ажлын байрны сургалт (On the job training)

Аргачлал	Суралцагч эмчийн тоо	Үргэлжлэх цаг, давтамж	Сургалт явагдах газар	Үйлчлү үлэгч, хэрэглэ гдэхүүн	Удирдаг, хамтрагч
Ганцаарчилсан үзлэг, тойролтын хуваарийн дагуу	1	Ажлын 3 цаг, өдөр бүр	Эмнэлгийн тасаг, амбулатори	Өвчтөн	Сургагч багш
Хяналтын тойрон үзлэг	3-5	1 цаг, өдөр бүр	Эмнэлгийн тасаг, амбулатори	Өвчтөн	Сургагч багш
Сургалтын тойрон үзлэг	20 хүртэл	2 цаг, 14 хоногт 1 удаа	Эмнэлгийн тасаг, амбулатори	Өвчтөн	Сургагч багш
Зөвлөх үзлэг	1	Тохиолдол байгаа үед	Эмнэлгийн тасаг, амбулатори	Өвчтөн	Сургагч багш
Гардан үйлдэл хийх	1	Тохиолдол байгаа үед	Эмнэлгийн тасаг, амбулатори	Өвчтөн	Сургагч багш

Их эмчийн үзлэг, тойролтын хувиарын дагуу: Суралцагч өдөр бүр тойролтын хувиарын дагуу 3-5 өвчтөнд их эмчийн үзлэг хийж оношийг тогтоож, эмчилгээг

төлөвлөж, зөвлөгөө өгнө. Тохиолдол бүрийн үзлэгийн үр дүнг эмнэлзүйн сургагч багшид хянуулна.

Хяналтын тойрон үзлэг: Суралцагч эмнэлзүйн сургагч багшид бусад суралцагчийн хамт өдөр бүрийн үзлэгийн үр дүнг танилцуулж, эмнэлзүйн сургагч багшийн хяналтын тойрон үзлэгт оролцоно

Сургалтын тойрон үзлэг: Тойролт хийж буй тасагт хэвтэн эмчлүүлж байгаа 1 тохиолдлыг сонгон авч эмнэлзүйн сургагч болон бусад суралцагчдад танилцуулж онолын мэдлэг хуваалцах хэлэлцүүлэг хийнэ.

Зөвлөх үзлэг: Яаралтай тохиолдолд суралцагч бусад эмч нарын хамтарсан үзлэгийг эмнэлзүйн сургагч багшийн хяналтын дор зохион байгуулах, оролцоно.

Загвар 2

Танхимын сургалт (*Off the Job training*)

Аргачлал	Суралцагч эмчийн тоо	Үргэлжлэх цаг, давтамж	Сургалт явагдах газар	Хэрэглэгдэхүүн	Удирдагч, хамтрагч
Бие даалт	1	Ажлын бус цагаар	Тохиромжтой газар	Ном сэтгүүл, цахим	Өөрөө, хамтран суралцагч нар
Лекц	20 хүртэл	2 цаг, 7 хоногт 1 удаа	Анги танхим	Үзүүлэн таниулах материал, видео	Сургагч багш, суралцагч нар
Журнал клуб	20 хүртэл	2 цаг, 14 хоногт 1 удаа	Анги танхим	Эмнэлзүйн тохиолдол, эрдэм шинжилгээний өгүүлэл, нийтлэл	Сургагч багш, суралцагч нар
Симуляри (дууриамал орчин)	20 хүртэл	2 цаг, сард 1 удаа	Эмнэлгийн тасаг, амбулатори, яаралтай тусламжийн өрөө	Хамтран суралцагч эмч нар, манекин	Сургагч багш, суралцагч нар

Загвар 3

Үйл ажиллагааны хуваарь

Цаг	Даваа	Мягмар	Лхагва	Пүрэв	Баасан
8:30-9:30	Ганцаарчилсан үзлэг	Ганцаарчилсан үзлэг	Ганцаарчилсан үзлэг	Ганцаарчилсан үзлэг	Ганцаарчилсан үзлэг
9:30 -12:00	Хяналтын тойрон үзлэг	Хяналтын тойрон үзлэг	Хяналтын тойрон үзлэг	Хяналтын тойрон үзлэг	Хяналтын тойрон үзлэг
13:00-15:00	Лекц семинар			Симуляци	Журнал клуб
16:00-17:00			Сургалтын тойрон үзлэг		

Бие даан суралцах (*Self-Development Training*) сурах бичиг, мэргэжлийн сэтгүүл, олон улсын сайт зэргийг ашиглан сүрьеэ өвчний талаарх шинжлэх ухааны мэдээлэл болон холбогдох хууль, дүрэм, журам зэрэг мэдээлэлтэй танилцан бие даан суралцаж сүрьеэ өвчин судлалын чиглэлээр орчин үеийн шинжлэх ухааны ололт амжилтаар мэдлэгийн хүрээг тэлж түүнийгээ өдөр тутмын өвчтөний асуудал шийдэх, дадлага семинарын хичээлийн хамтарсан сургалт, сцминар, симуляци, журнал клуб болон мэргэжлийн чиглэлээр эрдэм шинжилгээний бүтээл туурвих, сүрьеэтэй тохиолдолд зөвлөгөө өгөх, хүн амд эрүүл мэндийн боловсрол олгох зэрэг үйл ажиллагаанд ашиглахад мөрдлөг болгоно. Тойролтоод заагдсан мэргэжлийн чиглэлүүдээр e-learning сургалтын сайтыг ашиглан суралцана.

ЗУРГАА. ҮНЭЛГЭЭ ЭРГЭН ЗӨВӨЛГӨӨ

6.1. Суралцагч эмч ба хариуцагч

Сургалтын 1 жилийн хугацаанд суралцагч эмч бүрийн ахиц дэвшилийн талаар болон суралцагчийн сарын төлөвлөгөө (*career plan*)-ний талаар зөвлөн туслах үүрэг бүхий хариуцагч (*mentor*) –ийг томилно. Сургалтын эхэнд суралцагч хариуцагчтай уулзах ба сард 1 удаа уулзаж ярилцан, үнэлгээтэй танилцаж эргэн зөвлөгөө авна.

6.2. Суралцагч эмч ба эмнэлзүйн сургагч багш

- Суралцагч эмчийн тойролт бүрт сургалт удирдах эмнэлзүйн сургагч багш оноож хуваарилна.
- Суралцагч эмч нь тухайн тойролт эхлэхээс өмнө эмнэлзүйн сургагч багштай уулзаж, тойролтын хугацаанд тавьсан зорилтоо ярилцана.
- Эмнэлзүйн сургагч багш өдөр тутам суралцагчтай өдөр тутам тойролтын хугацаанд хамтран ажиллаж зөвлөн тусалж, хянана.
- Суралцагч эмч нь тойролтын явцад тавьсан зорилтод хүрэхийн тулд дутагдаж байгаа зүйл, түүнийг нөхөхөд хэрэгцээтэй байгаа зүйлийн тухай эмнэл зүйн сургагч багштай ярилцана.
- Суралцагч эмч нь тойролт дуусахад эмнэлзүйн сургагч багштай ярилцлага хийж, сургалттай холбоотой асуудлаар заавар, зөвлөгөө авна.

6.3. Үнэлгээний арга

6.3.1. Төгсөлтийн шалгалт

Сургалтын төгсгөлд төгсөлтийн шалгалтыг онолын болон дадлага шалгалт гэсэн 2 хэлбэрээр өгч тэнцсэн тохиолдолд “Сүрьеэгийн эмч” үндсэн мэргэшлийн үнэмлэх олгоно.

6.3.2. Ажлын байранд-суурилсан үнэлгээ (Workplace-based Assessment)

360 хэмийн үнэлгээ (360-Degree Assessment):

Суралцагч эмчийн мэргэжлийн байх (*Professionalism*) болон зохион байгуулагч, манлайлагч (*leader*) байх зэргийг үнэлэхэд хэрэглэнэ. 1 жилийн сургалтын дунд үе

болон төгсөх үед хийнэ. Тойролтыг удирдсан эмнэл зүйн сургагч багш, сувилахуйн мэргэжилтэн, тухайн тасаг, нэгжийн хамтран ажилласан эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, өвчтөн зэрэг нийт 5 хүн тус тусдаа үнэлнэ. Үнэлгээ хийх хүнийг сургалтын албанаас сонгоно. Үнэлгээний дүнг суралцагч эмч болон хариуцагчид танилцуулж, үнэлгээнд үндэслэсэн эргэн зөвлөгөөг хариуцагчаас суралцагчид өгнө.

Mini-CEX/Эмнэл зүйн дасгал үнэлгээ (Mini-Clinical Evaluation Exercise):

Зайлшгүй таньж мэдэх 22 шинж тэмдэг, хамшинжээс тойролт бүрт 1-ээс доошгүй хамшинжийг тус бүр 3-аас доошгүй удаа, нийтдээ 15-аас доошгүй удаа үнэлгээ хийнэ. Өөр тойролтод ижил шинж тэмдгээр үнэлгээ хийсэн ч болно.

(Жишээ нь: Дотрын тойролтод халуурах шинж тэмдгийг оролцуулан 5 шинж тэмдгээр үнэлгээ үнэлгээ хийнэ).

Үнэлгээ хийх эмчийг эмнэл зүйн сургагч багш эсвэл тухайн тасаг, нэгжийн туршлагатай эмч нараас суралцагч эмч өөрөө сонгох ба тухайн сонгосон эмч шууд ажиглаж, үнэлгээ хийсний дараа үр дүнг суралцагч эмчид танилцуулж, цаашид хэрхэн сайжруулах зөвлөгөө заавал өгнө.

Гардан үйлдлийн ур чадварын шууд ажиглалт /DOPS (Direct Observation of Procedural Skills):

Зайлшгүй сурах 26 гардан үйлдлээс 21-ээс доошгүйг хийж чаддаг болсныг эмнэл зүйн сургагч багш нотолж, баталгаа өгөх хүртэл давтан үнэлгээ хийнэ.

Үнэлгээ хийх эмчийг эмнэл зүйн сургагч багш эсвэл тухайн тасаг, нэгжийн туршлагатай эмч нараас суралцагч эмч өөрөө сонгох ба тухайн сонгосон эмч шууд ажиглаж, үнэлгээ хийсний дараа үр дүнг суралцагч эмчид танилцуулж, цаашид хэрхэн сайжруулах зөвлөгөө заавал өгнө.

Портфолио үнэлгээ (Portfolio Assessment):

Суралцагч эмч нь сургалтын хугацаанд суралцсан лекц, эмнэлгийн анхан шатны тусламж үйлчилгээний сургалтын үеэр эрүүл мэндийн сургалт, сурталчилгаа хийсэн материал зэрэг сургалттай холбоотой бусад бичиг баримтыг үр дүн болгож хадгална.

6.4. Үнэлгээний дүнг хянах

- 360-хэмийн үнэлгээний дүнг сургалтын алба хяналт тавьж, хадгална. Үнэлгээний дүнг суралцагч эмч, хариуцагчид танилцуулах ба бусадтай хуваалцахгүй байхыг анхааруулна.
- Mini-CEX болон DOPS үнэлгээний дүнг суралцагч эмч өөрөө хадгална.
- Портфолиод үнэлгээ, эмнэл зүйн сургагч багштай зөвлөлдсөн асуудал, өгсөн зөвлөгөөг бичиж тэмдэглэн хадгална.
- Суралцагч эмч нь тойролт бүрийн төгсгөлд Mini-CEX болон DOPS үнэлгээний дүнг сургалтын албанд хүлээлгэн өгнө.
- Сургалтын алба үнэлгээний дүнг сургалтын хяналтын зөвлөлд танилцуулах ба сургалтын төгсгөлд хариуцагчаас суралцагч эмчид зөвлөгөө өгнө.

6.5 Сургалтын төгсөлтийг шийдвэрлэх

Тойролт бүрт хийгдсэн Mini-CEX болон DOPS үнэлгээний дүнг нэгтгэсний үндсэн дээр суралцагч эмчийг тухайн тойролтыг төгсгөх эсэх шийдвэрийг сургалтын хяналтын зөвлөл гаргана. Сургалтын хяналтын зөвлөл нь тойролт бүрт хийгдсэн Mini-CEX болон DOPS үнэлгээний дүн, 360 хэмийн үнэлгээний нэгдсэн дүн, суралцагчийн сургалтын ирц, зайлшгүй таньж мэдэж суралцах шинж тэмдэг, өвчний тохиолдол, гардан үйлдлийн тоог харгалзан сургалтын төгсөлтийн эцсийн шийдвэрийг гаргана. Шийдвэр гаргах шалгуур нь:

Зайлшгүй сургалтад оролцсон байх өдрийн тоо буюу сургалтын ирц; Хөдөлмөрийн тухай хуульд заасан цалинтай амралтын өдрийн тоо, хүндэтгэх шалтгаантай авах амралтын өдрийн тоог оруулаад сургалтын хугацаанд авах амралтын өдрийн тоог сургалтын тойролт тус бүрийн нийт өдрийн 20%-аас хэтрүүлэхгүй байна. Сургалтын ирц хангалтгүй бол тухайн тасарсан сургалтын өдөр, агуулгыг нөхүүлнэ.

Зайлшгүй таньж мэдэх шаардлагатай 22 шинж тэмдэг, хам шинжээс 1 жилийн турш 100% оношлох туршлага хуримтлуулсан байна.

Зайлшгүй туршлага хуримтлуулсан байх шаардлагатай өвчний тохиолдлын тоо: эмнэлзүйн тойролт бүрт заагдсан өвчний бүх тохиолдлыг тус бүр 20-иос доошгүй удаа үзэж (сүрьеэгийн тохиолдлоос хамааран тоо хэлбэлзэнэ), туршлага хуримтлуулсан байна.

Сургалтын эхний 1 жилийн турш зайлшгүй суралцах 10 төрлийн тохиолдол бүрийг оношилж, анхан шатны тусламж үзүүлсэн байна.

Зайлшгүй суралцах 26 гардан үйлдлээс 1 жилийн турш 21-ээс доошгүйг хийж гүйцэтгэн, туршлага хуримтлуулсан байна.

Тойролт бүрийн төгсгөлд эсвэл 1 жилийн сургалтын эцэст суралцагчийг төгсгөх боломжгүй гэсэн шийдвэр гарсан тохиолдолд шалтгаан, цаашид сургалтыг хэрхэн төгсгөх талаарх шийдвэр, зөвлөмжийг сургалтын алба болон хариуцагчаас тухайн суралцагч эмчид тайлбарлаж өгнө.

ДОЛОО. ХЭРЭГЖҮҮЛЭЛТ

(хөтөлбөрийг нэвтрүүлэх ба хэрэгжүүлэх)

7.1. Сургалтын хяналтын зөвлөл

Сургалтын албаны мэргэжилтэн, тасгийн эрхлэгч, эмнэлзүйн сургагч багш, хариуцагч, тухайн тойролтын сургалт хариуцагч, сувилахуйн албаны төлөөлөл, эмнэлгийн захиргааны албаны төлөөлөл, суралцагч эмчийн төлөөллөөс бүрдэнэ. Сургалтын хяналтын зөвлөл нь сургалт эрхлэх байгууллагын удирдлагын шууд удирдлага дор ажиллана.

Сургалтын хяналтын зөвлөл нь улирал бүр хуралдана.

Сургалтын хяналтын зөвлөл нь суралцагч эмчийн сургалт, тулгарсан асуудалтай танилцах, суралцагч эмчтэй холбоотой бүх асуудлыг ярилцаж, шийдвэрлэх арга замыг судалдаг бүтэц байна.

Сургалтын хяналтын зөвлөлийн гишүүд нь сургалтыг илүү сайжруулахын тулд өөрийн мэдлэг, боловсролоо дээшлүүлэхийг зорьж ажиллана.

7.2. Хөтөлбөрийн хяналт

Сургалтын алба хөтөлбөрт хяналт хийнэ. Хөтөлбөр хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай сургалтын төлөвлөгөө гаргах, эмнэл зүйн сургагч багшид чиглэсэн сургалт (*Faculty Development*), суралцагч эмчийн нийгмийн асуудалд дэмжлэг үзүүлэх, шаардагдах санхүүжилтийг төсөвт тусгах зэргийг сургалтын алба хариуцна.

Хөтөлбөрт нэмэлт, өөрчлөлт хийх шаардлагатай тохиолдолд сургалтын хяналтын зөвлөлд оруулж хэлэлцүүлэн, өөрчлөлт хийнэ. Энэ тухай эрүүл мэндийн хөгжлийн төвд албан бичгээр ажлын 10 хоногт багтаан мэдэгдэнэ.

7.3. Сургалтын танилцуулга (Orientation)

Сургалт эхлэхийн өмнө тойролт бүрийн сургалтын төлөвлөгөө (Program) болон хөтөлбөрийн (Curriculum) агуулгын уялдааг тодорхой ойлгох, сургалт эрхлэх байгууллага (эмнэлэг, эрүүл мэндийн төв), түүний үйл ажиллагаа, эмчилгээ, оношилгооны аюулгүй байдал, халдвар хамгааллын тухай суралцагч эмчид гүнзгий ойлголт өгөх зорилго бүхий танилцуулга хичээлийг зохион байгуулна.

Хавсралт

1

360 хэмийн ҮНЭЛГЭЭНИЙ ХУУДАС

Суралцагч эмчийн нэр _____

Үнэлгээ хийгч: Эмнэл зүйн сургагч багш Сувилагч Бусад _____

Суралцагч эмчийг ажигласны үндсэн дээр, бусдаас сонссон, мэдсэн зүйл дээр бус, суралцагч эмчийн зан үйлийг хэр давтамжтай байсныг өөрийнхөө ажигласанаар оноо тавина уу.

☐ NA	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	
Үнэлэх боломжгүй	Ховор (≥19%)	Заримдаа (20-49%)	Ихэнхдээ (50-79%)	Бараг бүгд(≥80%)	
Өвчтөн/ гэр бүлийн хувийн асуудлыг хүндэтгэдэг.	☐ NA	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
Эмнэлгийн бичиг баримтыг бүрэн гүйцэт гаргацтай цаг хугцаанд нь хөтөлдөг.	☐ NA	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
Орон нутгийн хүн амын эрүүл мэндийн асуудалд өөрийн санаачлагаар хувь нэмрээ оруулдаг..	☐ NA	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
Өвчтөний бие даасан байдлыг хүндэтгэгэж өвчтөнд тохирсон хамгийн зөв шийдвэрийг гаргахыг хичээн зүтгэл гаргадаг.	☐ NA	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
Хувь хүний онцлогийг харгалзан өвчтөнийг хүндэтгэн эмчилдэг.	☐ NA	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
Өөрийн эмнэлзүйн ур чадварыг дээшлүүлэхийн тулд сургалт болон бусад боломжийг алдалгүй ашигладаг	☐ NA	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4

Өөрийн анагаах ухааны онолын мэдлэгээ дээшлүүлэхийн тулд бие даан суралцдаг.	☐ NA	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
Орон нутаг дах бусад эмнэлгийн мэргэжилтэнтэй хамтран ажилладаг.	☐ NA	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
Эмнэлэг доторх бусад эмч, мэргэжилтэнтэй хамтран ажилладаг	☐ NA	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
Орон нутгийн эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээнд зохион байгуулах, манлайлах үүрэгтэйг ухамсарладаг.	☐ NA	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
Эмнэлэг доторх тусламж үйлчилгээнд зохион байгуулах манлайлах үүрэгтэйг ухамсарладаг.	☐ NA	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4

1 эсвэл 4 онооо тавьсан бол тухайн асуултын дагуу саналаа бичнэ үү

Дүгнэлтийг тодорхой бичих хэрэгтэй. Жишээ нь “тэр бол найдваргүй гэх нь тодорхой биш. Илүү хэрэг болох дүгнэлт бол “ Тэр сүүлийн 3 удаагийн журнал клубын 2т нь хэн нэгэнд урьдчилан мэдэгдэлгүйгээр оролцсонгүй
Өөрөөсөө асуу : “Миний дүгнэлт цаашид сайжрахад суралцагч эмчид хэрэг болох уу?”

Хавсралт 2

ЯВЦЫН MINI-СЕХ ҮНЭЛГЭЭНИЙ ХУУДАС

Он, сар, өдөр / /

Суралцагч эмчийн нэр: Үнэлэгчийн нэр:

Сургалт эрхлэх байгууллага: _____ Нэгж: _____ Газар: Клиник Тасаг ЯТТ
 Бусад _____ Өючтөний нас: _____ Өвчтөний хүйс: Эр эм Өвчтөний зовиур: Ханиалгах >14 хоног Цээжээр өвдөх Амьсгаадах Ухаан санааны байдал өөрчлөгдөх Ядрах Биеийн жин буурах Ханиалгах үед, амьсгалах үед цээжээр өвддөг Цэр гарах Биеийн жин буурах Ядрах Халуурах Цустай цэр гарах Шөнө хөлрөх Дотор муухайрах Хэвлийгээр өвдөх Суулгах Толгой өвдөх Татах Нуруу өвдөх Сэтгэл гутрах Үе өвдөх Хавагнах Лимфийн булчирхай томрох Цус алдах Хавагнах Ухаан алдалт, баларталт Хордлогын хам шинж Анафилакси Амьсгал, цусны эргэлтийн зогсолт Тууралтын хам шинж Бусад _____

Сайн талууд	Сайжруулахад чиглэсэн зөвлөгөө	Бусад санал

Сургалтын тухайн үед суралцагч эмчийг ямар түвшинд байгааг ажигласанаа үнэлнэ үү Бодит үзлэг хийх шаардлагагүй тохиолдолд тэмдэглэнэ үү		Сайжруулахын тулд
---	--	-------------------

				зөвшилцөж биелүүлэх
Үнэлгээ	Хангалтгүй	Завсарын	Хангалттай	
Өвчний түүх авах				
Бодит үзлэг				
Оношилгоо эмчилгээний менежмент				
Харилцааны соёл				
Эмнэлзүйн ерөнхий чадвар				

“Хангалттай” гэж тодорхойлоход хэрэглэгдэх үзүүлэлт	
Өвчний түүх авах	<ul style="list-style-type: none"> • Ялган оношилгоо хийхүйц дэлгэрэнгүй асуумж авдаг • Өвчтөний хэрэгцээг илрүүлж хариу үзүүлдэг • Өвчтөний дохио зангааг ойлгож тохиромжтой үзүүлдэг
Бодит үзлэг	<ul style="list-style-type: none"> • Ялган оношилгоо хийхүйц дэс дараалсан бодит үзлэг хийдэг.. • Үзлэгийн үед таатай нөхцөл байдал үүсгэхэд анхаардаг.
Эмнэлзүйн менежмент	<ul style="list-style-type: none"> • Зөв онош тавьдаг. • Ооншилгоо эмчилгээнд шаардлагатай шинжилгээ төлөвлөж үр дүнг ашигладаг. • Тохирсон эмчилгээ эхлүүлдэг. • Тохирсон тасаг эмнэлэгт шилжүүлдэг цааш нь хяналт тавьдаг.
Эмнэлзүйн ерөнхий чадвар чадвар	<ul style="list-style-type: none"> • Системтэй харилцан уялдаатай арга хэмжээг тодорхойлдог. • Өвчтөний таатай байдал, оюулгүй байдлыг хангахад тодорхой идэвхи зүтгэл гаргадаг. • Халдварын сэргийлэлт хяналтын дүрмийг мөрддөг.г • Би гэр бүлийнхээ хэн нэгнийг энэ эмчээр эмчлүүлэхийг зөвшөөрч чадна.

Хавсралт 3

ГАРДАН ҮЙЛДЛИЙН УР ЧАДВАРЫН ШУУД АЖИГЛАЛТ (DOPS)-ЫН ҮНЭЛГЭЭНИЙ ХУУДАС

Он сар өдөр

Суралцагч эмчийн нэр: _____

Үнэлэгчийн нэр: _____

Сургалт эрхлэх байгууллага: ____ Нэгж: ____ Газар: Клиник, Тандалтын нэгж ЯТТ : МЗтасаг Лабораторийн тасаг амбулатори

Гардан үйлдэл:

Үйлчлүүлэгчдэд ялган ангилалт болон эрэмбэлэн ангилалт хийх Лабораторийн шинжилгээг зөв төлөвлөх, сорьц авах: Цээж Цээжний хөндийн хатгалт Хэвлийн хөндийд хатгалт хийх Ходоодонд зонд тавих, угаах, цөс хаймсуурдах Амьсгалын

замыг чөлөөлөх, Амьсгалуулах хэрэгслүүдтэй ажиллах, амьсгал өгөх Нугасны хатгалт хийх, Гуурсан хоолой дурандах шинжилгээнд өвчтөнг бэлтгэх Булчирхайны хатгалт хийх Өвчтөнг мэс засалд бэлтгэх, Цусны бүлэг тодорхойлж, унших Судсаар эмчилгээг 24 цагийн турш хийх тооцоолол хийх, судсанд гуурс тавих, Амь тэнссэн өвчтөнд анхдагч үнэлгээ хийх, тусламж үзүүлэх, Амилуулах суурь тусламж үзүүлэх Цус алдалтын үед тусламж үзүүлэх Эмнэлзүйн зөвлөлгөөнд өвчтөний асуудал хэлэлцүүлэх Халдварын голомтонд тархварзүйн судалгаа хийх Тусгай шүүгчтэй амны хаалтын тохироо шалгах сорил, Агааржуулалт шалгах утаат сорил, агаарын чиглэл хөдөлгөөн шалгах Хувийн хамгаалах хэрэгсэл өмсөх, тайлах дадлага Түрхэцийн шинжилгээний түрхэц бэлдэх, будах, Түрхэц унших, чанарын хяналтын сорьц сонгох арга эзэмших Захын цусанд глюкоз тодорхойлох Хүнд өвчтөнг эмнэлэг дотор болон тээврийн хэрэгслээр аюулгүй зөөвөрлөх Өвчтөнг тусгаарлах Нуруу нугасны гэмтэлтэй өвчтөнд бэхэлгээ хийх Бусад-----.

Одоо хүртэл суралцагч эмчийн тухайн гардан үйлдлийг хийсэн тоо-----

Үнэлгээ	Хангалттай	Завсарын	хангалттай	ажиглагдаагүй үнэлэх
Хийх гэж буй үйлдлээ өвчтөнд тайлбарладаг, өвчтөнөөс зөөвшөөрлийн хуудсаар зөвшөөрөл авдаг.				
Гардан үйлдэл хийх бэлтгэлийг зохистой хийдэг.				
Халдваргүйжүүлэх үйлдлийг гүйцэтгэдэг, багаж хэрэгслийг аюулгүй хэрэглэдэг				
Арга техникийг чадварлаг гүйцэтгэдэг.				
Өөрийн чадахгүй үйлдлийг ойлгодог шаардлагатай үед тусламж дууддаг, багаж хэрэгсэл материалыг, цэвэрлэдэг.				
Шаардлагатай бичиг баримтыг гүйцэт бичдэг.				
Гардан үйлдлийн ерөнхий чадвар				

Зөвлөмж::

* Сайн тал:

* Сайжруулах тал:

Бусад санал:

Сайжруулахын тулд зөвшилцөж биелүүлэх үйлдэл:

Үнэлгчийн гарын үсэг: _____

Суралцагчийн гарын үсэг: _____

НОМ ЗҮЙ

Монгол хэлээр:

1. Г.Цогт. Сүрьеэ судлал. 2018.
2. Jose A. Cameinero Luna, Мэргэжлийн эмч нарт зориулсан сүрьеэгийн гарын авлага. Улаанбаатар, 2007
3. Роберт Гив. Хүүхдийн уушгины сүрьеэг оношлох, гарын авлага. 2003
4. Б.Буянхишиг, Б.Цэрэлмаа. Хүчилд тэсвэртэй нянг илрүүлэх түрхцийн шинжилгээний арга. Улаанбаатар. 2007.
5. Сүрьеэ өвчний анхан шатны тусламж үйлчилгээ, Анхан шатны эмнэлгийн эмч, сувилагчдад зориулсан гарын авлага, Улаанбаатар. 2009
6. Т. Гомбосүрэн “Амьсгалын эрхтэний эмгэг судлал” 2014
7. Хүүхдийн сүрьеэ, Улаанбаатар. 2012
8. Сүрьеэгийн илрүүлэлт, эмчилгээ ба хяналт. 2 дахь хэвлэл ДЭМБ. 2004
9. Ханс Л.Ридер. Сүрьеэ өвчний хяналтын тархвар судлалын үндэс. 1 дэх хэвлэл. 2002 он
10. Д.Доржмаа бусад. Сүрьеэ, ХДХВ-ийн хавсарсан халдвар, Улаанбаатар. 2011.
11. Хүүхдийн болон уушгины бус сүрьеэг оношлох, эмчлэх. Улаанбаатар. 2008.
12. Б.Цогтбаатар. Сүрьеэ эдгэрдэг өвчин. нэмж засварласан 2 дахь хэвлэл. Улаанбаатар. 2007
13. Д.Наранзул, Б.Буянхишиг, Д.Отгонцэцэг. Сүрьеэгийн халдвар хяналтын гарын авлага. Улаанбаатар. 2011
14. Д.Отгонцэцэг, Б.Буянхишиг. Эмэнд дасалтай сүрьеэгийн гарын авлага. 7 багц Улаанбаатар. 2010
15. Тацуро Ивасаки. Уушгины сүрьеэгийн рентген оношилгоо. Токио.
16. Ц.Оюунчимэг, Т.Дэлгэр. Халдварт өвчин. Улаанбаатар. 2012.
17. Мэргэжлийн сүрьеэгийн эмч нарт зориулсан гарын авлага. 2007
18. Б.Буянхишиг, Б.Цэрэлмаа, Т.Оюунтуяа, Н.Эрдэнэгэрэл, Ч.Лхасүрэн. Сүрьеэг оношлох нянсудлалын шинжилгээ түүнд тавигдах чанарын хяналт. Улаанбаатар. 2012.
19. Д.Ганцэцэг, М.Цолмон, Д.Наранзул, Б.Буянхишиг. Сүрьеэгийн халдвар хяналтын багц 1-9. Улаанбаатар. 2012.
20. Сүрьеэ судлал, Сургалтын цөм хөтөлбөр. ЭМШИУС. 2012
21. Д.Доржмаа, З.Хишигсүрэн, Д.Оюунсүрэн, Юука Карасава, Р.Болор, Ч. Баярмаа. Олон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй өвчтөнүүдэд зориулсан оюун санаа, сэтгэлзүйн эмчилгээний хөтөлбөр / Чиглүүлэгчдэд зориулсан гарын авлага/ 2020
22. Дүрс оношилгооны гарын авлага, ДЭМБ монгол хэлээр
23. Г.Үнэнбат, Э.Жаргалхүү, Ц.Лхагвааа Анхны тусламжийн лавлах мэргэжлийн бус эмч нарт зориулсан, 2009 Нацагдоржийн нэрэмжит төв номын сангийн католог
24. МvМөнхцэцэг Клиник эмзүй, 2019, Шинэ анагаах ухааны их сургууль
25. Сүрьеэгийн үйл ажиллагааны аюулгүй байдал Лабораторийн аюулгүй ажиллагаа гарын авлага, олон улсын хэвлэл орчуулгыг хянасан, УБ хот, 2020 167 хуудас

Орос хэлээр:

1. Фонд туберкулёз Латвии. Лекционный материал курса обучения для врачей, Лечение МЛУ/ШЛУ ТБ. Монголия, 23-27 февраль. 2012.
2. Хоменко А.Г. Туберкулез Руководство для врачей.
3. В.Р.Зиц, С.В.Зиц Клиник-рентгенологическая диагностика заболевания органов дыхания, 2009г. <https://www.books-up.ru> > book > k
4. Г.В.Труфанов,Т.Е.Рамацвили, Н.И. Дрегунова Лучевая диагностика интвенционных воспалительных заболеваний позвоночника

Англи хэлээр:

1. WHO Consolidated Guidelines on Tuberculosis, Module 4: Treatment - Drug-Resistant Tuberculosis Treatment, June 2020 <https://www.who.int> > Publications
2. WHO treatment guidelines for isoniazid-resistant tuberculosis: Supplement to the WHO treatment guidelines for drug-resistant tuberculosis. WHO.2018 <https://www.who.int> > Publications
3. Rapid Communication: Key changes to treatment of multidrug- and rifampicin-resistant tuberculosis (MDR/RR-TB). WHO.2018 <https://www.who.int> > Publications
4. Implementing the End TB strategy: The essentials. WHO. 2015
5. International Standards for Tuberculosis Care: Diagnosis, Treatment, Public health; 3rd edition, 2014.
6. H.Simon Schaaf, Alimuddin Zumla. Tuberculosis a comprehensive clinical reference. Saunders Elsevier. 2009.
7. Management of Multidrug-Resistant Tuberculosis in Children: A Field Guide, Second edition March, 2015
8. Companion handbook to the WHO guidelines for the Programmatic management of drug resistant tuberculosis, WHO, 2014
9. WHO treatment guidelines for drug-resistant tuberculosis, 2016 update
10. Introduction of Bedaquiline for the treatment of multidrug-resistant tuberculosis at country level, WHO, 2015
11. Active tuberculosis drug-safety monitoring and management (aDSM) Framework and Implementation, WHO, 2015
12. Guidance for National Tuberculosis programmes on the management of tuberculosis in children, Second edition, WHO, 2014.
13. Systematic screening for active tuberculosis. an operational guide. WHO. 2015.
14. Clinical Tuberculosis. A practical Handbook. Edited by Peter D O Davies, Ajit Lalvani/ Muhunthan Thillai, 2016
15. Guide for providing technical support to TB laboratories in low-and middle-income countries, GLI, StopTB partnership, <http://www.stoptb.org/wg/GLI/documents.asp>
16. Mycobacteriology Laboratory manual, GLI, StopTB partnership 1st edition 2014 <http://www.stoptb.org/wg/GLI/documents.asp>
17. Xpert MTB/RIF assay for the diagnosis of pulmonary and extra pulmonary TB in adults and children, WHO, 2013
18. Xpert MTB/RIF implementation manual, WHO. 2014
19. Laboratory diagnosis of Tuberculosis by Sputum microscopy, the handbook, GLI, StopTB partnership, 2013

20. Thuridur Arnadottir. Tuberculosis and public health Policy and principles in Tuberculosis control, International union against Tuberculosis and Lung disease. 2009
21. A clinician's guide to the TB laboratory, Heartland TB center, publication, 2018
<https://npin.cdc.gov/publication/clinicians-guide-tb-...>
22. Management of MDR-TB; A Field guide, WHO, 2009
23. The WHO manual of diagnostic imaging Radiographic Anatomy and Interpretation of the chest and the pulmonary system © World Health Organization 2006
http://whqlibdoc.who.int/9241546778_eng
24. A clinician's guide to the TB laboratory, Heartland TB center, publication, 2018
25. Williamf. Hook X-ray film reading made easy, 2000
26. Lateral flow urine lipoarabinomannan assay (LF-LAM) for the diagnosis of active tuberculosis in people living with HIV Policy update (2019)

Эрхзүйн баримт бичгүүд: Тухайн хүчин төгөлдөр үйлчилж буй дараах баримт бичгийг уншиж танилцах:

1. Эрүүл мэндийн тухай хууль
2. Зөрчлийн тухай хууль
3. Эмийн тухай хууль
4. Эмнэлгийн тусламж үйлчилгээний тухай хууль
5. Сүрьеэгийн тусламж үйлчилгээний заавар
6. Сүрьеэгийн тандалт, оношилгоо, эмчилгээний стандарт
7. Бусад

Эрдэм шинжилгээ судалгааны тайлан:

1. Монгол улс дахь сүрьеэгийн тархалтын анхны судалгаа 2014-2015. Улаанбаатар. 2016
2. "Сүрьеэгийн эмэнд тэсвэржилтийн үндэсний тандалт судалгаа-III". Улаанбаатар. 2017.
3. Бусад

Веб сайтууд:

- www.moh.mn
- www.nca.mn
- www.who.int
- www.aids.mn
- www.tomuu.is.mn
- www.cdc.gov/flu.mn
- www.cdc.gov/mmwr
- www.who.int/csr/disease
- www.unaids.org
- www.nccd.gov.mn
- www.flu.mn
- www.eruul-mend.mn
- www.theglobalfund.org
- www.savethechildren.org
- www.dotno.mn

- www.naf.org.mn
- www.un-mongolia.mn
- www.tsahimurtuu.mn
- www.ulaantuuz.mn
- www.pdfactory.com
- www.osha.gov